

Kronik: Længslen efter et andet liv og arbejdsliv

Sofie Marie Billekop

I 2023 har debatten om arbejdstid for alvor fået fat i Danmark. På den ene side opponerer flere politikere på forskellig vis mod dem, der ikke ønsker at arbejde så mange timer, som normen foreskriver. F.eks. gives der udtryk for, at arbejdsmorale skal strammes op blandt danskerne (Mette Frederiksen, se bl.a. Oldager, 2023a), at der måske ikke er råd til, at stadig flere går på deltid (Dybvad, 2023), og at vi bliver "dårligere mennesker, hvis ikke vi er på en arbejdsplads" (Wang, 2023), ligesom de sygeplejersker, der arbejder fuldtid, belønnes med mere i løn (se bl.a. Frost, 2023). På den anden side fylder fortællingen om at begrænse antallet af lønnede arbejdstimer stadig mere, bl.a. med Maj My Humaidans bog "Ærø Manifestet" om livet med hjemmeskoling i spidsen for debatten (Humaidan, 2023). Parterne virker stridende (f.eks. Svendsen & Byskov, 2023b), og det den ene part frygter, virker til at være den andens drøm.

Jeg har igennem de senere år arbejdet på en afhandling om, hvad der motiverer nogle mennesker til at arbejde mindre end de gængse 37 timer. Til det har jeg interviewet vidensarbejdere, der arbejder maks. 25 timer/ugen, samt analyseret avis- og ugebladsartikler, blogindlæg mv. om alternative måder at arbejde på. Jeg valgte på et tidligt tidspunkt i processen at navngive mit projekt *less work-bevægelsen*, som forsøg på at skabe en empirisk forankret ækvivalens til den utopisk teoretiske post work-bevægelse. Men ikke desto mindre vil jeg i dag, hvor debatten netop

handler om *less work*, argumentere imod, at vi sætter dette som centralt begreb for at forstå, hvad der er på spil. I denne kronik vil jeg argumentere for, at vi, i stedet for blot at se på handlingen "at begrænse antallet af lønnede arbejdstimer", ser på den kritik og den længsel, der ligger bag handlingen. Jeg vil fremsætte to pointer i denne kronik, som jeg henter fra arbejdet med min afhandling: *For det første* vil jeg argumentere for, at ønsket om at arbejde færre lønnede timer ikke handler om en modvilje mod arbejde, men derimod om en længsel efter en anden forståelse af produktivitet end den, der følger med det nuværende arbejdssamfund. *For det andet* vil jeg argumentere for, at der bag begrænsningen af arbejdstid ligger en logik, der vil henimod en mere naturlig ressourceforståelse, end den der opstod under industrisamfundet; nemlig hvad jeg kalder en regenerativ logik.

Afnaturalisering af det lønnede arbejdes centrale position i arbejdssamfundet

Teoretisk har jeg fundet inspiration i de utopiske post work-teorier (f.eks. Weeks, 2011; Gorz, 1999; Graeber, 2018; Frayne, 2016; Paulsen, 2017). Her lægges fokus især på afnaturaliseringen af lønnet arbejde som centrum for store dele af vores hverdagsliv i vestlige lande: vores sociale liv, vores identitet og selvforståelse, vores juridiske og økonomiske rettigheder samt ikke mindst forestillingen om, hvordan vi bidrager til kollektivet og

samfundet. Post work-tænker og feminist Kathi Weeks formulerer et tredelt problem med arbejdets position i samfundet i dag: Der er både *for lidt* arbejde (ikke nok til alle), *for meget* arbejde (når arbejde får monopol på vores tid) og *for meget ikke-arbejde* (husarbejde mv., som ikke anerkendes som arbejde, men som er grunden til, at arbejdssamfundet kan løbe rundt) (Weeks, 2014, s. 10). Løsningen på det tredelte problem er ifølge Weeks at foretage en decideret afvisning af arbejdet, da det er selve arbejdet og den stærke arbejds-etiske fordring, der er "the primary basis of capitalist relations, the glue that holds the system together" (Weeks, 2011, s. 97). Kun gennem afvisningen af arbejde kan vi lave den totale dekonstruktion af forestillingen om det eksisterende arbejdssamfund samt den stærke internaliserede arbejdetetik (Weber, 1930), som skal til for at kunne ændre på de fundamentale problematikker.

Som eksempel på opfattelsen af arbejdets naturgivne centrale placering kan vi tage den såkaldte "restgruppe". Ifølge en Zetland-artikel fra 2021 var restgruppen på daværende tidspunkt betegnelsen for de ca. 14.000 unge, der ikke er i uddannelse eller job, hvilket statsminister Mette Frederiksen i 2021 kaldte "en kæmpe katastrofe" (Zetland, 2021). I artiklen kan man læse, hvordan Mike fra Tønder endelig bevæger sig vej væk fra restgruppen på grund af kommunens individuelle forløb. Det illustrative her er, hvordan restgruppen først holder op med at være et problem for samfundet i det øjeblik, der er beskæftigelse gennem lønnet arbejde i sigte. Inden for en arbejdskritisk kontekst kan vi altså se, at arbejdssamfundet præger forestillingen om, hvad der er meningsfuldt i vores liv, og hvordan vi bidrager til samfundet. Restgruppen bliver dermed et symbol på, hvordan folk, der ikke passer ind i den lønnede arbejdssammenhæng, har svært ved at bidrage.

Post work-litteraturen er øjenåbnende og relevant ift. at forstå det lønnede arbejdes naturgivne rolle i vores samfund. Men samtidig oplever jeg, at post work – ironisk nok – fastholder fokus på arbejde som fortolkningsramme. Jeg har derfor også vendt blikket mod degrowth-feltet, som tilbyder et andet perspektiv på, hvilken kritik og længsel den begrænsede arbejdstid egentlig er udtryk for. I de brede termer holdes arbejdets rolle her op imod, hvad Egmose m.fl. kalder den epistemologiske udfordring, der handler om at redefinere menneskets relation til den øvrige levende verden ud fra et håb om at genfinde den regenerative kraft i det levende (Egmose m.fl., 2021, s. 1273). Selvom jeg ikke har haft mulighed for at gå ind i et helt så stort ærinde, finder jeg det inspirerende, hvordan dette fjerner fokus fra arbejdet som central figur for i stedet at stille det bredere spørgsmål: Hvordan kan vi forstå den begrænsede arbejdstid som en kritik af og længsel for ikke bare arbejdslivet men livet i sin helhed?

Den tyske Dorothea Schoppek (2020), der ligeledes befinder sig inden for degrowth-feltet, foreslår, at man i analysen af modstandshandlinger ikke blot ser på selve handlingen, men spørger ind til de bagvedliggende diskurser. Mange modstandshandlinger ender, ifølge Schoppek, i sidste ende med at opsluges af netop den dominerende tendens, de ønsker at gøre op med, da de for at blive hørt må tale det sprog, der tilhører de dominerende kapitalistiske eller neoliberale logikker. Schoppek eksemplificerer med deleøkonomi som Airbnb, som er blevet en *business* på markedsvilkår, selvom den oprindelige idé var at gøre op med markedspriserne. I forlængelse af Schoppeks tanker finder jeg det relevant at se begrænsningen af arbejdstid som en modstandshandling, hvis bagvedliggende logik er relevant at forstå.

Kort sagt forstår jeg begrænsningen af arbejdstid som en modstandshandling mod

det gængse hverdagsliv med arbejde, og jeg forstår denne modstandshandling som et ønske om at genforhandle den samfundskontrakt, vi får med i arbejdssamfundet. Jeg vil i det følgende gå ind i de to tidligere nævnte pointer, der begge handler om at forstå, hvad denne genforhandling bygger på af længsler og logikker: 1. Begrænsningen af arbejdstid er ikke udtryk for en modvilje mod arbejde men om en længsel efter en anden forståelse af, hvad det vil sige at være produktiv. 2. Genforhandlingen af arbejdsforståelsen foretages ud fra en logik, der kan kaldes en regenerativ logik, hvor ressourcer har et mere naturligt flow.

Længslen efter en anden forståelse af produktivitet

Freja siger om sit valg om at opgive det almindelige akademiske arbejdsliv og i stedet arbejde lønnet på deltid som handicaphjælper og ulønnet med den podcast, hun elsker:

Det er jo ikke fordi, jeg gerne bare vil ligge på en sofa og se Netflix. Jeg vil gerne alt muligt ude i verden med mennesker og bidrage til alt muligt godt. Jeg vil bare gerne være meget mere fri til at bestemme, hvad det så er. (Freja)

Her udtrykker Freja ét af de mest centrale punkter i valget af levemåde for de interviewede; nemlig muligheden for selv at definere, hvad der er et godt liv og et godt bidrag. Ønsket om selv at definere sin egen hverdag kommer til udtryk på mange forskellige måder. Langt de fleste interviewede arbejder mange timer om ugen – men dele af deres arbejde passer ikke ind i det ordinære arbejdsmarkeds forståelser af, hvornår noget kan lønnes. Dette gælder f.eks. dem, der hjemmepasser deres børn, men også mange af de aktiviteter inden for den kreative eller produktive sfære, som de foretager sig i deres ustyrede tid, som f.eks. projekter med musik,

podcasts, bog- og artikelskrivning, foredrag, jordbrugs- eller køkkenhaveaktiviteter.

Gennemgående for stort set alle informanter, er, at de forstår det at være produktiv på en anden måde end den gængse, hvor værdifuld produktivitet opfattes som noget, der genererer vækst gennem lønnet arbejde. Hos Pelle kommer det alternative forhold til værdi tydeligt til udtryk. Pelle bor på landet og vælger bevidst ikke at tjene særligt mange penge, da det ikke er godt for kloden at have et højt forbrug. I stedet for at tjene penge bruger han blandt andet tid på sin køkkenhave, som forsyner ham med hovedparten af hans grøntsager:

Jeg synes, jeg forsøger at give det tilbage, som jeg kan. Og det er muligvis ikke så nemt som så mange andre ting at sætte en pengemæssig værdi på. Og det synes jeg egentlig, er meget fint. Fordi et af de store problemer, sådan helt generelt, og som jeg lidt tænker ligger bag det hele, er, at vi ikke kan forstå værdi, medmindre vi veksler det til penge og beløb først, ligesom. Medmindre man kan sætte et prisskilt på, så forstår vi ikke, hvad tingene er værd. Så derfor så kan vi ikke længere være glad for en blå himmel eller en fugl, der flyver forbi, eller, du ved, blomsterne til foråret. Altså, vi kan godt lige huske det, men så skal vi på arbejde igen bagefter. Og så er der en telefon, der ringer, og mails, der skal besvares, og dit-dut-dat, og plastikdimser, der skal presses ud af en maskine. Og så forsvinder det lidt igen. (Pelle)

Pelles forståelse af værdi adskiller sig markant fra den, vi finder på det gængse arbejdsmarked, ligesom hans bidrag til samfundet ikke passer ind i arbejdssamfundets rammer. Hans fokus ligger ikke på penge men på oplevelsen af at være i verden. Gennem citaterne med Freja og Pelle bliver vi præsenteret for, at et produktivt bidrag til samfundet kan forstås på en anden måde end den, der muliggøres gennem det gængse lønnede arbejde. Jeg vil

i de følgende afsnit gå dybere ind i, hvad der kendetegner denne produktivitetsforståelse.

Det relationelle som nær og fjern guideline for det (re)produktive

Hos mange af de interviewede træder relationer frem som en bevæggrund for at have truffet valget om ikke at arbejde så mange lønnede timer. Dette ser vi hos hjemmepasserne Bodil og Rikke, hvor sidstnævnte beskriver at være "virkelig glad for, at jeg bruger næsten hver dag sammen med mit barn på en anden måde end andre gør", og hos flere andre, der henter deres børn tidligt eller tager hjemmedage med dem, når de oplever behovet for det. Flere informanter gør opmærksom på, hvordan de oplever tiden til at vægte relationer som et af de vigtigste bidrag, de gør. Dette er f.eks. Cecilie, der fortæller, at "hvis du sidder med dit barn i favnen og læser en bog i en sofa, så bliver det jo ikke bedre af, at du læser hurtigere", og at "tid er på en eller anden måde, altså, det er det, jeg kan give. Det er en ressource, synes jeg virkelig". Jonas fortæller om, hvordan han prioriterer at se sine forældre, selvom det ikke altid er det, han har mest lyst til. Men det er en forpligtelse, han er glad for at have mulighed for at påtage sig:

Og der har jeg en oplevelse af, at den måde, jeg har strikket min tidssammensætning på i min hverdag, muliggør en meningsfuld form for prioritering af de sure sociale og søde sociale pligter, om man vil. Det er relativt nemt for mig at imødekomme begge, fordi jeg synes, jeg har tiden til det, uden at det stresser mig.
(Jonas)

Muligheden for at kunne forpligte sig på de nære relationer er altså tæt knyttet op på en begrænsning af det lønnede arbejde for mange interviewede. Denne relationelle pri-

oritering opleves i sig selv som et bidrag for de interviewede, som når Cecilie formulerer, at *det er det, hun kan give*. Men også i forhold til selve udviklingen af (materielle som immaterielle) produkter ses relationer som en bevæggrund for selv at ønske at definere sit eget arbejdsliv. Dette kan udfoldes ved at se på begrebet om reproduktivt arbejde, som det f.eks. forstås hos Frigga Haug (2017a). Her handler ikke blot om at passe børn og holde hus. Derimod beskriver hun det reproduktive arbejde således:

Det forener alt det der er nødvendigt for den fortsatte regenerering af civilsamfundet. Det omfatter arbejde med hver enkelt af os selv og med andre – hvormed begrebet reproduktivt arbejde udvides til at henvise til en aktivitet, hvor den proces det er at blive menneske, er selve målet og ikke blot udgør midlet til at reproducere arbejdskraften. (Haug, 2017b)

Hos Haug er selve den proces, det er blive menneske, et mål i sig selv og ikke en instrumentel opretholdelse af arbejdssamfundet, som vi kender det i dag. Derudover forstår hun det som en regenerering – altså kontinuerlig dannelse og gendannelse – af hver enkelt af os selv og andre. Vi kan overveje, om de interviewede har et i Haugsk forstand reproduktivt mål med sine aktiviteter baseret på de mange gange en interviewet siger, at deres "produkt" skal give mening for andre eller for jordkloden, som f.eks. forfatteren Emma, der bliver drevet af tilbagemeldinger fra folk, der siger, at hendes bog gør en forskel for deres liv, eller Pelle, der tror på, at han både gennem sin levemåde og sin poesi kan være med til at inspirere andre til at behandle kloden bedre. Jonas har som eksplicit mål med hele sit produktive virke og sin livsstil i sit tiny house med lille økonomi at udvikle bæredygtige måder at leve på, ligesom Rikke, der kun arbejder hver anden uge og hvis kæreste arbejder som ufaglært,

prioriterer at købe kemikaliefrit. For Bjørn består store dele af hans tilværelse og produktivitet i relationelle produkter, når han hjælper sine naboer i økosamfundet, ligesom de hjælper ham, når der skal lægges tag eller bygges hus. På den måde handler begrænsningen af arbejdstid ikke alene om et ønske om frigivet tid til konkret samvær, men om at øvrige produktive aktiviteter har et – nært eller fjernt – relationelt sigte, der er med til at opretholde og danne mennesker og deres omverden i bred forstand.

På den måde vil jeg argumentere for, at de interviewedes forståelse af produktivitet og et produktivt bidrag adskiller sig fra den gængse arbejdssamfundsmåde på flere forskellige planer: For det første kan vi se, at deres produktivitet ikke altid hænger sammen med deres lønnede arbejde, og at de i lige så høj grad oplever at bidrage gennem deres ustyrede tid, som de har frigivet ved siden af det lønnede arbejde. Nogle oplever så stor en diskrepans mellem livet med lønnet fuldtidsarbejde og muligheden for at bidrage, at de opfatter hele deres levemåde som et kollektivt bidrag. For det andet kan vi se, at der er en længsel efter, at den værdifulde produktive handling rummer et bredere relationelt potentiale, hvor den, der relateres til, ikke nødvendigvis er lige i nærheden, men hvor "produktet" ikke desto mindre er med til at understøtte en kontinuerlig reproduktion og opretholdelse af mennesker og deres omgivelser.

I det følgende vil jeg yderligere underbygge, hvordan vi kan forstå længslen efter et andet produktivt liv ved at se på logikken bag den måde, det produktive udtrykkes i konkrete handlinger.

Den regenerative logik om produktive ressourcer

Med afsæt i Schoppes tanker om analysen af modstandsaktiviteter (Schoppek, 2020) vil

jeg argumentere for vigtigheden af at forstå de logikker, der trækkes på, når de interviewede genforhandler samfundskontraktens internaliserede arbejdetik. Hun påpeger som tidligere nævnt, hvordan de bagvedliggende logikker kan "farve" kritikken og få betydning for, om kritikken "sluges" af de dominerende logikker. Men dertil synes hendes tanker at foreslå, at vi først forstår, hvad kritikken egentlig handler om, når vi forstår de bagvedliggende idéer og logikker.

I mange interviews har jeg haft oplevelsen af, at informanternes ord og handlinger havde konnotationer fra en verden, der endnu ikke findes ord for. Men noget, der går igen i de fleste interviews er en direkte eller indirekte forholden sig til de ressourcer, der er en del af det, der regnes for produktivt og uproduktivt, til tider på en så subtil måde, at det nærmest er en underliggende implikation – eller en bagvedliggende logik. Jeg benævner dette en regenerativ logik med inspiration fra bl.a. Vandana Shiva (2010), som beskriver naturlige ressourcer som en regenerativ kraft, der som en kilde vælder frem igen og igen (Nielsen & Nielsen, 2006). De naturlige ressourcers regenererende kraft blev fornægtet med industrialiseringen, hvor naturlige ressourcer blev anset for at kunne udnyttes og anvendes med formål, der lå uden for deres naturlige miljøer (ibid.). Dette gælder også de menneskelige ressourcer, da mennesket på én gang er blevet hersker af naturens ressourcer og samtidig forsøger at beherske egne menneskelige ressourcer gennem en disciplinering til at være primært arbejdskraft på vækst- og markedsprincipper. Dermed mister også menneskelige ressourcer sin regenererende naturlighed. Som Nielsen og Nielsen beskriver det, er det "denne dobbelthed af ydre og indre naturbeherskelse, der konstituerer den kapitalistiske rigdomsproduktion" (ibid., s. 254).

Jeg oplever en længsel hos informanterne, der kan sammenlignes med de naturlige

ressourcer, Shiva beskriver; en længsel efter at kunne regenereres på (relativt) ubehersket vis. Eva beskriver det, når hun fortæller, hvordan hun henter tidligt, for at hun og hendes børn har "tid til at kede sig" og "tid til at være". Bodil forklarer, hvordan hjemmepasningen gør dem i stand til, at de "tager den med ro" og "er sammen i det der afslappede tempo" og siger, at "så er der sådan et flow":

Vi kan lytte til hendes behov. Hvis hun har brug for en hjemmedag, så får hun det. Hvis hun har brug for at lege en leg færdig, så får hun lov til at lege legen færdig. Vi skal ikke være et specifikt sted på et specifikt tidspunkt, fordi nu er der samling. At få lov til at skabe nogle andre rytmer og nogle andre ritualer end det der sådan helt slagne arbejdsliv og institutionsliv. (Bodil)

Under valget om at hjemmepasse ligger altså en argumentationslogik, der kan ses som et ønske om et naturligt flow i ressourcer i hverdagen, som skaber forskellige tilstande af ro, resonans (som det forstås hos Rosa, 2021) eller evnen til at se fuglene flyve forbi, som vi tidligere så beskrevet hos Pelle.

Længslen efter at genoprette et naturligt forhold til ressourcer afspejler sig også mere konkret i forhold til arbejdslivet, når Laura og Billie taler om, hvordan det aldrig ville tillades på en tømrerarbejdsplads at lave ineffektive udskæringer i hånden, når Freja fortæller om glæden ved at kunne være ambitiøs, grundig og potentielt langsom med arbejdet med sine podcast, når Emma og Sebastian vægrer sig imod at lave en businessplan, fordi Emma vil, at "hjertet [og ikke pengene] får lov til at definere [...], hvad jeg bruger min tid på", og fordi Sebastian "stritter totalt imod" flertallets måde med "Vi skal have en 1-2-3 plan og delmål. Kom så!". Vi ser det også hos Billie, der beskriver, at en gravid krop kan have svært ved at opdage behovet for hvile på en arbejdsplads med

en arbejdsgiver, og at det er nemmere, når man arbejder hjemme med sine venner i landbruget.

Jeg tolker dette som udtryk for et behov for at genindrette, hvad der opfattes som værdifuld brug af tid og som værdifuldt bidrag til kollektivet, samtidig med at menneskelige og naturens ressourcer får lov at blive opdaget og lyttet på. Ud fra den regenerative logik opfatter jeg et ønske om plads til et ikke-instrumentelt forhold til ressourcer, som giver dem plads til at visne for senere at kunne blomstre igen (regenereres) i en rytme, der ikke nødvendigvis passer ind i det almindelige lønnede arbejde. Længslen efter at få lov til at visne, restituere, bruge tiden unyttigt og ineffektivt uden at det opfattes som spild eller som et instrument for at kunne optimeres mest effektivt, når arbejdet starter igen, er på én og samme tid udtalt og tydelig. Ofte er det ikke konkretiseret i handlinger, men ligger som en stræben under de handlinger, der er mulige at udføre inden for den ramme, samfundet byder – eller som en logik under de argumenter, der fremføres for mig for deres valgte levemåder.

Denne regenerative logik ligger ligeledes bag ved deres længsel efter et produktivtetsbegreb, hvor restitution og visnen ikke anses for modsætningen til produktivitet, men som en del af at opnå den reproduktion af mennesker og deres omgivelser, der betegner det produktives værdi. Restitution er her ikke et instrument men en del af selve reproduktionen, og regenereringen af ressourcer bliver dermed et mål i sig selv parallelt til produktiviteten.

Den videre forhandling om arbejdstid handler ikke (kun) om arbejdstid

I denne kronik har jeg argumenteret for, at begrænsningen af lønnet arbejdstid ikke nødvendigvis er en modvilje mod at arbejde,

men en længsel mod en anden forståelse af, hvad det er at være produktiv og bidrage til kollektivet. Jeg har videre argumenteret for, at der i denne alternative produktivitetsforståelse ligger et ideal om at bidrage til nære eller fjerne relationer, hvilket kan forstås som et reproduktivt sigte; eller med andre ord et ønske om, at det produktive bidrager til at forme og opretholde mennesker og deres omverden. Endelig har jeg argumenteret for vigtigheden i at se på de bagvedliggende logikker, når vi beskæftiger os med modstandshandlinger. I forlængelse af det har jeg argumenteret for at kunne se en regenerativ logik bag begrænsningen af arbejdstid, som udtrykker en længsel efter en mere naturlig udfoldelse af ressourcer. I det ligger en længsel efter, at restitution og visnen før blomstringen ikke anses for modsætninger til det produktive men derimod en del af samme sigte om reproduktion.

Hvad alt dette betyder for den nuværende debat om arbejdstid, vil jeg forsøge at opsummere i én hovedpointe: Det er vigtigt at lytte på, hvad kritikken af arbejdstid egentlig handler om. Jeg skal ikke bilde nogen ind at have svar på vegne af alle, der går ned i tid, siger deres job op som del af *The great resignation* (Kamal (2022), Mosbech (2022)), vil FIRE¹-pensioneres som 45-årig eller flytter i tiny house, campingvogn eller bor bag i sin bil for at bo billigt og/eller bæredygtigt. Men i de interviews jeg har lavet, ser jeg som beskrevet ikke et ønske om ikke at arbejde men at genforhandle den måde, vi arbejder på og de intentioner, der anses for legitime for vores arbejde. I den forstand er begrænsning af arbejdstid blot det udtryk, vi konkret kan se for en kritik og en længsel, der rummer mange flere nuancer. Hvis vi overser det, ender vi med at tale forbi hinanden. Hvis vi derimod har mod på at lytte på, hvad nogle politikere frygter, kan ske, hvis vi går ned i tid, og hvad deltidsarbejderne frygter, kan ske, hvis vi lader være, kan vi starte debat-

ten. Fra dette standpunkt kan vi tale om, hvordan vi bedst understøtter hinandens forskelligheder og forskelligartede ønsker for livet. Fra dette standpunkt kan vi tale om, hvor mange timer vi skal arbejde – lønnet, ulønnet, produktivt og uproduktivt.

REFERENCER

- Bek, Kaare Dybvad (2023): *Arbejdets land*, Grønningen 1
- Egmose, Jonas, Stefan Gaarsmand Jacobsen, Henrik Hauggaard-Nielsen & Lars Hulgård (2021): *The regenerative turn: on the re-emergence of reciprocity embedded in living ecologies*, *Globalizations*, 18:7, s. 1271-1276
- Frayne, David (2016): *The Refusal of Work - The Theory and Practice of Resistance to Work*, Bloomsbury Academic
- Frost, Signe Marie (2023): *Sygeplejerske om krav fra regeringen: Det var provokerende* <https://nyheder.tv2.dk/politik/2023-09-25-sygeplejerske-om-krav-fra-regeringen-det-var-provo-kerende>, d. 25. september 2023
- Gorz (1999): *Reclaiming work*, Polity Press
- Graeber, David (2018): *Bullshit Jobs*, Penguin Books Ltd
- Haug, Frigga (2017a) [2012]: *Hvorfor kæmpe om tid? Kritisk debat*
- Haug, Frigga (2017b): *Fire-i-én-perspektivet: Et manifest for et mere retfærdigt liv*, <https://arkiv.arbejderen.dk/teori/fire-i-%C3%A9n-%E2%80%93-perspektivet-et-manifest-et-mere-retf%C3%A6rdigt-liv>
- Humaidan, Maj My (2023): *Ærø Manifestet – Om længslen efter et andet familieliv*, Gyldendal
- Kamal, Rashida i *The Guardian*: *Quitting is just half the story: the truth behind the 'Great Resignation'* <https://www.theguardian.com/business/2022/jan/04/great-resignation-quitting-us-unemployment-economy> d. 4. januar 2022
- Mosbech, Hakon i *Zetland*: *Vi siger op som aldrig før*. <https://www.zetland.dk/historie/sop1r5yr-a8dQKjz-72585>, d. 22. januar 2022
- Nielsen, Birger Steen og Kurt Aagaard Nielsen (2006): *Rigdomsproduktion på grundlag af naturbeherskelse*, kap. 4 i *En menneskelig natur*

- *Aktionsforskning for bæredygtighed og politisk kultur*, Frydenlund

- Oldager, Mathias (2023a): Minister kritiserede populær forfatter: 'Hvis alle levede, som hun gjorde, så er hun godt klar over, at vi ville gå i stå' <https://www.dr.dk/nyheder/indland/minister-kritiserede-populaer-forfatter-hvis-alle-levede-som-hun-gjorde-ville-vi-gaa>, d. 10. november 2023
- Paulsen, Roland (2017): *Arbets-samhället: hur arbetet överlevde teknologin*, Bokförlaget Atlas
- Rosa, Hartmut (2021): *Resonans – en sociologi om forholdet til verden, Eksistensen*
- Schoppek, Dorothea Elena (2020): "How far is degrowth a really revolutionary counter movement to neoliberalism?" in *Environmental Values* 29 (2), s. 131-151.
- Shiva, Vandana (2010): "Resources" in Sachs, Wolfgang (red.): *The Development Dictionary – a guide to knowledge as power*, Zed Books, s. 228-242
- Svendsen, Anders Byskov og Anne Westphal (2023b): Mette Frederiksen i nyt angreb på svigtende arbejdsmoral i Danmark, dr.dk <https://www.dr.dk/nyheder/politik/mette-frederiksen-i-nyt-angreb-paa-svigtende-arbejdsmoral-i-danmark>, d. 28. september 2023
- Thorsen, Andreas i Zetland: I Tønder går det så godt, at de lige må tjekke tallene efter. Måske har de løst et årtier gammelt problem, <https://www.zetland.dk/historie/s8RVkVKV-aopXL-wdn-692c2>, d. 14. oktober 2021
- Wang, Laura Friis (2023): Kaare Dybvad Bek: »Vi bliver samlet set dårligere mennesker, hvis ikke vi er på en arbejdsplads«, Information <https://www.information.dk/indland/2023/10/kaare-dybvad-bek-samlet-set-daarlignere-mennesker-paa-arbejdsplads>, d. 28. oktober 2023
- Weber, Max (1930): "Asceticism and the spirit of capitalism". Ch. 5 in *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*
- Weeks, Kathi (2011): *The Problem with Work: Feminism, Marxism, Antiwork Politics, and Postwork Imaginaries*, Duke University Press
- Weeks, Kathi (2014): "The Problems with Work" in *New Labor Forum*, Vol. 23, No. 2 pp. 10-12

Note

- 1 FIRE står for Financial Independence, Retire Early og er en bevægelse, der opfordrer til nogle år med mange arbejdstimer og med lavt forbrug for dernæst at pensioneres og leve økonomisk uafhængigt, dog gerne med brug af aktiemarkedet som måde at opretholde økonomisk sikkerhed.

*Sofie Marie Billekop, cand.scient.adm., ph.d.-studerende,
Roskilde Universitet, Institut for Mennesker og Teknologi, smb@ruc.dk*